

Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi/
Journal of Travel and Hospitality Business
Cilt/Vol:18(2),Yıl/ Year: 2021, ss/pp: 376-398.
Gönderim Tarihi/ Received: 12.01.2021
Kabul Tarihi /Accepted:11.05.2021
DOI: 10.24010/soid.858809

Araştırma Makalesi/ Research Article

Turist Rehberlerinin Bakış Açısı ile Paket Turlarda COVID-19 Pandemi Dönemi ve Sonrası Gerçekleştirilebilecek Uygulamalar

Practices that can be carried out during and after the COVID-19 Pandemic Period in Package Tours from the Perspective of Tourist Guides

Dr. Öğretim Üyesi Sinan Gökdemir
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Turizm Fakültesi, Çanakkale, Türkiye
E-posta: sinan.gokdemir@yahoo.com

Öz

Turizm olumsuz gelişmelerden etkilenen sektörlerin başında gelmektedir. Terör saldırıları, ekonomik kriz ve salgın hastalıklar olduğunda, ekonomik kriz ve salgın hastalıklarda ilk vazgeçilen turizme katılma isteği olmaktadır. Çin'in Wuhan şehrinde tespit edilen nedeni bilinmeyen bir bulaşıcı hastalık Aralık 2019'da ortaya çıkmış ve bütün turizm paydaşları ile birlikte turist rehberlerini de etkilemiştir. Bu çalışmanın amacı, COVID-19 pandemisi ve sonrasında, turist rehberlerinin çalışma alanlarında karşılaşılabilecekleri olası uygulamalar ile ilgili öngörülerini belirlemektir. Araştırmada araştırma desenlerinden nitel araştırmalar için kullanılan durum çalışması deseni olan bütüncül tek durum deseni uygulanmıştır. Bu çalışmada 30 eylemlilikli turist rehberi ile görüşülmüştür. Yapılan görüşmelerden toplanan veriler kullanılarak içerik ve kelime bulutu analizi ile betimsel analizler gerçekleştirilmiştir. Rehberlerin, COVID-19 dönemi ve sonrasında turlarda kişi sayısının azalacağı ve insan temaslarının daha az olacağı öngörüsünde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca tur araçlarında mesafeli oturma düzeni olacağı ve oturaklar arası şeffaf bariyerin olacağı öngörülerden bazılarıdır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Turist Rehberliği, COVID-19, Turistik Tur.

Abstract

Tourism is one of the sectors affected by negative developments. When there is a terrorist attack, economic crisis and epidemic diseases, the first abandoned desire was to participate in tourism. An infectious disease of unknown cause, detected in Wuhan, China, emerged in December 2019 and affected all tourism stakeholders as well as tourist guides. The purpose of this study is to determine the foresights of the tourist guides about the possible applications they may encounter in their work areas during and after the Covid19 pandemic process. In the research, holistic single case design, which is a case study design used for qualitative research, was applied. In this study, 30 tourist guides were the sample. Content analysis, descriptive analysis and word cloud analysis were performed. As a result, the guides concluded that the number of people on tours will decrease. In addition, there will be a distance seating arrangement in tour vehicles and a transparent barrier between the seats is another result.

Key Words: Tourism, Tour Guide, COVID-19, Touristic Tour.

Extended Summary

Tourism is one of the sectors affected from negative developments. When there is a terrorist attack, the first behaviour in the economic crisis and epidemic was the desire to move away from tourism. It has been determined that there are very few studies on COVID-19 in the field of tourism. In his study, Atay (2020) examines the effects of the pandemic on the world and provides predictions. He stated that, as in other crises, the most negative impact of COVID-19 will be on tourism. In this process, he emphasized that the importance of technology, smart city and smart destination management will overcome this crisis with the least damage. Demir and Türkmen (2020), in their study on the health expectations of Turkish tourists, aimed to determine the expectations and thoughts of domestic tourists about the holiday after the epidemic. In the light of the data obtained from 571 people using the quantitative method, it has been concluded that tourists will change their holiday plans after the epidemic. In addition, the results include information that people can go on vacation in a small-scale accommodation business. Grössling et al. (2020) compared the pandemic diseases experienced in the world and COVID-19 disease in their study. As a result, they found that the studies on COVID-19 have not yet reached a healthy density and it is difficult to comment with limited data. Hoque et al. (2020) investigated the effect of the virus on Chinese tourism and related economy in their study. As a result, it has been concluded that the epidemic will adversely affect Chinese tourism and the economy will be adversely affected by this situation. Qui et al. (2020) aimed to measure people's perceptions of the risks posed by tourism activities in their study. In the study, they evaluated and compared social costs in three destinations. As a result, it has been concluded that people have a high-risk perception and that measures should be taken by local governments to reduce their risk perception. Yang et al. (2020) investigated the effects of crises on tourism workers. As a result, there is no study about tour guides were not found in the literature that could be examined.

In this study, case study design which is one of the qualitative researchers methods have been used. The universe of this research is comprised of a total 11101 tourist guides who have received a license from TUREB in 2020, and 8234 tourist guides who applied to their chamber and received a one-year work card (www.tureb.org.tr). Interviews should be made with enough people about the situations that are desired to be revealed in accordance with the research purpose. In this study, interviews were conducted with 30 tour guides who responded positively to the interview request, and data collection was terminated when the data reached the saturation point. When the concepts and processes that emerge in qualitative research begin to repeat one (saturation point), it is decided that sufficient data sources have been reached (Yıldırım and Şimşek, 2011). Fifty guides were asked for interviews from various social media platforms, and thirty-five of these guides respond positively. Five of the thirty-five tourist guides could not be interviewed or completed due to technical problems, internet slowness and device malfunctions. As a result, interviews with thirty tourist guides were carried out on a live chat channel of a social media platform between 08- 20 December 2020. Each interview was recorded after the consent of the participant and lasted between 20-30 minutes. Interviews with tourist guides have been documented in writing. The tourist guides interviewed were coded as R1, R2, R3 ..... and R30. Content analysis, descriptive analysis and word cloud analysis were performed using the data obtained from the interviews with the participants. In the descriptive analysis method, the data obtained are summarized and interpreted under previously determined titles (such as themes) (Coşkun et al., 2015, 324). A "word cloud" is a visual representation of word frequency. More commonly, terms appear in

the analyzed text by degree of importance, with little repetition small and marginal, and high repetition large and middle (Singh, 2012).

The results are considered to be important for tour guides, travel agents and tourism sector decision makers. In this study, it has been determined that the majority of the guides are male and provide service in English. The answers of tourist guides are; process will take a long time; the people participating in the tours will have to comply with the measures such as masks, disinfectants, gloves and face shields; according to guides, the number of people will decrease in the tours and also the tours with less human contacts will be more popular; there will be a decrease of at least 50% in the numbers in the tours; there will be a distance seating arrangement in tour vehicles, a transparent barrier between seats, air conditioning filters will be disinfected frequently during the tour, and larger vehicles will be used with less capacity; there will be reservations, time restrictions, narration points, one-way visit and quota applications will be applied at indoor or outdoor attraction areas. Some suggestions have been made in line with the results obtained. The main recommendation for the Ministry of Culture and Tourism is to use guides more effectively in planning of the visit to the attractions such as museums, ancient sites and ect.

1. Giriş

Turizm sektörü, olumsuz gelişmelerden ve salgın hastalıklardan çabuk etkilenmektedir. Bu sebeple seyahat etmek isteyen kişi sayısı salgın döneminde azalmaktadır (Ünlüönen ve Çeti, 2020). Atay'a (2020) göre terör saldırısı, ekonomik kriz ve salgın hastalıklar ortaya çıktığında insanlar ilk olarak seyahat etme isteğinden vazgeçmektedirler(Elliott, 2020). Amerika'da gerçekleşen 11 Eylül 2001 saldırısı, 2003 Nisan ayında başlayan Amerika'nın Irak'a saldırısı, 2011 Ocak ayında Tunus ve Mısır Arap baharları, 2011 Mart ayında başlayan Suriye iç karışıklığı ve DAESH yapılanmasının verdiği tedirginlik, 2002 yılında Çin'de ortaya çıkan SARS hastalığı, 2009 yılında Meksika'da ortaya çıkan H1N1 (Domuz Gribi) hastalığı ve 2012 yılında Suudi Arabistan'da ortaya çıkan MERS-COV hastalığı insanların seyahate katılma isteklerini olumsuz anlamda etkilemiştir (Atay, 2020; Elliott, 2020). Son olarak Çin'in Wuhan şehrinde tespit edilen nedeni bilinmeyen bir bulaşıcı hastalık 2019 Aralık ayında ortaya çıkmıştır. Bu pandeminin bir sonucu olarak uluslararası hava taşımacılığına rağbet azalmış ve pandemi dolayısıyla vatandaşlarını korumak isteyen birçok ülkenin seyahat yasağı kararları alması, sınırları kapatması ve karantina uygulamasıyla birlikte turizm sektörü negatif anlamda etkilenmiştir. Başta taşımacılık olmak üzere virüs, seyahat ve ağırlama sektörünün neredeyse tamamını etkilemiş, bu süreçte gelir elde edemeyen birçok turizm işletmesi iflas etmiş ya da iflasın eşiğine gelmiştir(TÜRSAB, 2020). Bazı araştırmacılar COVID-19 sonrası seyahatin nasıl olacağını araştırırken (Elliott, 2020), turizm sektörünün genel kanısı, zor da olsa daha önce yaşanan krizlerde olduğu gibi sektörün toparlanacağı yönündedir.

Kişilerin seyahatlerinde onlara en yakın olan ve karşılaştıkları sorunlardan, onların beğendikleri ürün, uygulama, tutum ve davranış gibi geniş bir yelpaze hakkında fikir sahibi olan turist rehberlerinin, turizm için oldukça değerli bir paydaş olduğu düşünülmektedir. Turist rehberlerinden alınacak geri bildirimlerle hem hizmet kalitesi artırılabilir hem de olası problemlerin önüne henüz oluşmadan geçilebilir (Usullu, 2019; Büyüktepe ve diğ., 2019). COVID-19 pandemidönemi ve sonrasında turizm alanında önlemler ve yapılması gerekenler anlamında turist rehberlerinin görüşlerinin çok önemli olduğu düşünülmektedir. Nerede önlem alınması gerekir, nereler risk içerir, bunda turizm uygulama alanını iyi bilen ve ön safta çalışan turist rehberlerinin tecrübeleri önem arz etmektedir. Rehberlerden elde edilen bilgiler ışığında uygulama alanlarında

önlemlerin geliştirilmesinin hastalığın yayılımını önlemek ve bulaşıcı hastalığın önüne geçmek açısından oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın amacı, COVID-19 pandemi dönemi ve sonrasında, turist rehberlerinin çalışma alanlarında karşılaşılabilecekleri olası uygulamaları belirlemektir.

2. LiteratürTaraması

İspanya, İtalya, Fransa, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere vatandaşı toplam 6 bin 750 kişi ile Google tarafından gerçekleştirilen araştırmada, bireylerin seyahate çıkma konusunda COVID-19 nedeniyle oldukça isteksiz bir yaklaşım sergiledikleri tespit edilmiştir. Kişilerin her şeyin yolunda gitmesi ve pandeminin bitmesi durumunda en erken 6 ay sonra turizme katılmak istedikleri ve İngilizlerin bu milletler arasında en az isteğe sahip kişiler olduğu tespit edilmiştir. Yine aynı çalışmada Almanların en erken 2021 yılında turizme katılabilecekleri tespit edilmiştir (euronews 2020). Christopher Elliott (2020), pandemi sonrası kişilerin seyahat davranışları anlamında ne yapabilecekleri öngörüsünde; kişilerin yakın olan yerlere seyahat edeceği, evlerinde dinlenerek tatil geçirme, uçak ve gemi seyahati yerine kara yolunda kişisel araçla seyahat, haftalık tatil yerine 2-3 günlük hafta sonu tatili gibi davranışlarda bulunacaklarını öngörmüştür.

Öngörüler ve tedbirler anlamında dünyada direkt turist rehberini sorumlu tutan ve ilgilendiren tedbirler Yunanistan hükümeti tarafından alınmıştır (news, 2020). Bu tedbirler;

- Turist rehberleri, grubuyla beraber arkeolojik alan ve müzeye girdiğinde personelin verdiği talimatlara uymalı ve yüz maskesi takmalıdır.
- Dört ve fazla kişi sayılı gruplarla yapılan turlarında turist rehberleri girişten çıkışa kadar onlara eşlik etmeli, kurallar konusunda uyarmalı ve ziyaretçilerin kurallara uyduklarından emin olmalıdır.
- Turist rehberleri her zaman ziyaretçi gruplarına eşlik etmelidir.
- Acenta harici ziyarette bulunan ve bir turist rehberinin eşlik etmediği durumlarda, kişiler çocuklarını getirmeden ve çiftler halinde uyarılara uyarak ziyaret etmelidirler.
- Müze ve ören yerlerinde kişi sayısı sınırlamasına mutlaka uyulmalıdır.
- Turist rehberleri grubuyla müze ve ören yerini ziyaret ederken mutlaka Headset(Set kulaklık) kullanılmalı ve kesinlikle bağırarak konuşmamalıdır.

şeklinde deklare edilmiştir. Dünyada turist rehberlerinin çalışma şekillerini pandemi döneminde bir düzene sokan çalışma, bir AB ülkesi olan Yunanistan tarafından yapılmıştır. Türkiye’de ise benzer bir düzenleme daha sonraki süreçte ortaya konulmuştur. Düzenleme öncesinde virüsün Türkiye’de ortaya çıkışı ve yayılmasına ilişkin bilgiler aşağıdaki şekildedir (içişleri, 2020).

Türkiye’de virüsün etkisi ile ilk tedbirler 11 Mart tarihinde alınmaya başlanmıştır. Virüsün kaynağı olan Uzak Doğu ülkeleri ile uçuşların durdurulması 13 Mart tarihinde, Avrupa ülkelerinden bazılarının da içinde olduğu dokuz ülke ile uçuşların durdurulması 17 Mart tarihinde, virüsün yayılmasını önlemek için şehirlerarası seyahat kısıtlaması 21 Mart tarihinde ve 30 büyükşehir ve Zonguldak’a seyahatlerin geçici durdurulması 11 Nisan tarihinde olmuştur (İçişleri, 2020). Türkiye’de ise turist rehberlerini ilgilendiren tedbirler ancak Haziran ayının başında Kültür ve Turizm Bakanlığının yayımladığı bir genelgeyle alınabilmiştir (KTB, 2020). Bu tedbirler;

- Turist rehberleri, tur esnasında sosyal mesafe kuralına uymalı ve tıbbi maske kullanmalıdır.
- Turist rehberleri tur sırasında turistlerin yanından ayrılmamalı, tur boyunca onlara refakat etmelidir.
- Turist rehberleri grubunda bulunan kişilerin maske, dezenfektan ve diğer tedbir unsurlarını ziyaretçilerin doğru şekilde kullandığından emin olmalıdır.
- Eldivenin doğru bir şekilde kullanılmaması virüsü yayacağından rehber ve turistler eldiven kullanmamalıdır.
- Turist rehberleri, ziyaret edilen müze ve ören yeri gibi alanlarda COVID-19 tedbirleri ile ilgili uyulması gereken tedbirler anlamında grubunu bilgilendirir ve onların uymasını sağlar.
- Turist rehberi olası virüs bulaşma alanlarında grubunu uyarır ve kalabalık alanlarda bulaşmayı engelleyecek önlemler alır.
- Tur sırasında, talep edilmesi durumunda verilmek üzere yanında maske, dezenfektan gibi fazla koruyucu ekipmanlar bulundurur.
- Turist rehberleri grubuyla müze ve ören yerini ziyaret ederken mutlaka Headset(set kulaklık) kullanır ve kesinlikle bağıarak konuşmaz.
- Turist rehberleri, ziyaret öncesinde mutlaka ören yeri ve müzeden randevu alır.

şeklinde deklare edilmiştir. Alınan bu tedbirlerin uygulanması şüphesiz ki hem turist rehberlerinin hem de grubun sağlığı açısından önemlidir.

Bu tedbir ve önlemlerin yanı sıra COVID-19 kapsamında araştırılan birçok bilimsel çalışma söz konusudur. Bu alanda yapılan akademik çalışmalar başta sağlık alanında yapılmıştır (Velavan ve Meyer, 2020; Yang ve diğ., 2020; Marini ve Gattinoni, 2020;Cao, 2020). Turizm alanında COVID-19 ile ilgili çalışmaların ise sınırlı sayıda olduğu tespit edilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü web sitesinde yayımlanan duyurulardan yararlanılarak yapılan bir çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmış ve salgının uzun süreli olduğu ve salgının dünya ekonomisine ciddi zarar vereceği sonucuna ulaşılmıştır (Acar, 2020). Atay (2020) yaptığı çalışmada krizin etkisini en aza indirmek için teknolojinin önemi, akıllı şehir ve akıllı destinasyon yönetiminin kullanılması üzerinde durmuştur. Çin'de yapılan diğer bir çalışmada salgının Çin turizmi üzerine etkisi incelenmiştir (Hoque ve diğ.,2020). Alan yazında kişilerin turizm faaliyetinin oluşturduğu risklere yönelik algılarının ölçüldüğü çalışmalara bakıldığında, genel olarak kişilerin risk algısının yüksek olduğu ve seyahate katılma konusunda isteksiz oldukları tespit edilmiştir (Qui ve diğ.,2020; Şanlı ve diğ., 2020). Yang ve diğ. (2020) yapmış oldukları çalışmada krizlerin turizm çalışanları üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ve birçok turizm çalışanın kriz zamanı ya da sonrasında işsiz kaldığını tespit etmişlerdir. Turizme yönelik destekleri konu alan bir diğer çalışmada, Türkiye'de en kapsamlı düzenlemenin otelcilik alanında olduğu, seyahat acentacılığı (İbiş, 2020), ulaştırma ve özellikle turist rehberliği alanında herhangi bir düzenlemenin olmadığını tespit edilmiştir (Doğancılı, 2020). Demir ve Türkmen (2020) yapmış oldukları çalışmada, Türk turistlerin salgın sonrasında turistlerin tatil planlarını daha küçük çaplı işletmelerde tatil yapma yönünde değiştirecekleri sonucuna ulaşmıştır.

3. Yöntem

Çalışmanın amacı, COVID-19 pandemi dönemi ve sonrasında, turist rehberlerinin çalışma alanlarında karşılaşılabilecekleri uygulamalar ile ilgili öngörülerini belirlemektir. Çalışmanın, elde edilen veriler ışığında ören yeri, müze ve TÜRSAB başta olmak üzere acentalar, TUREB ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'na uygulamalar konusunda bilgi sağlamak açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünden 08.12.2020 tarihli E-84026528-

050.01.04-2000184983 sayılı etik kurul raporu alınmıştır. Araştırmada, araştırma desenlerinden nitel araştırmalar için kullanılan durum çalışması deseni olan bütüncül tek durum deseni uygulanmıştır. Bütüncül tek durum deseni, genel standartlardan farklı olarak genel standartlara uymayan kendine özgü, aykırı ve aşırı durumların araştırılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bir davranışın belirlenmesindeki sebebi, fiziksel ya da duygusal veriler ile ortaya koymayı amaçlayan yöntemlere, nitel araştırma yöntemi denir (Kozak, 2017). Bu çalışmada görüşme talebine olumlu yanıt veren 30 eylemli turist rehberi ile mülakatlar gerçekleştirilmiş, veriler doyum noktasına ulaştığında ise veri toplama işlemi sonlandırılmıştır. Nitel araştırmalarda, yeterli sayıda veriye ulaşıldığı (doyum noktası) kanaatine varabilmek için elde edilen kavramlar ve süreçlerin birbirlerini tekrar etmeye başlaması yeterlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Eylemli elli rehberden çeşitli sosyal medya platformlarından görüşme talep edilmiş, bu rehberlerden otuz beşinden olumlu cevap gelmiştir. Otuz beş turist rehberinden beşi ile teknik problemler, internet yavaşlığı, cihaz arızaları gibi sebeplerle görüşme yapılamamış ya da tamamlanamamıştır. Sonuç olarak otuz turist rehberi ile 08–20Aralık 2020 tarihleri arasında görüşmeler bir sosyal medya platformunun canlı sohbet kanalıyla gerçekleştirilmiştir. Her bir görüşme 20-30 dakika arasında sürmüştür.

Turist rehberleri ile yapılan görüşmeler yazılı olarak doküman haline getirilmiştir. Görüşme yapılan turist rehberleri R1, R2, R3 .....ve R30 şeklinde kodlanmıştır. Turist rehberlerinin rehberlik yaptıkları lisan, ruhsatname kapsamı, yaş ve bağlı bulunulan odayla ilgili istatistiklere yer verilmiştir. Formdaki görüşme soruları, 1 rehber, 1 acentacı ve 1 akademisyen ile online platformda oluşturulan odak grup görüşmesindeydi farklı temaya göre hazırlanmış ve bu sorular hazırlanırken, soruların kolay anlaşılması ve yönlendirici olmaması ilkelerine dikkat edilmiştir (Bogdan veBiklen, 2006). Temalar belirlenirken araç, kapalı ve açık ören yeri, acenta ile ilişkiler gibi rehberlerin uygulama alanları dikkate alınmıştır. Çalışmanın geçerliliğinin sağlanması için verilerin toplanması ve analizi hakkında ayrıntılı bilgi verilerek dış geçerliliğin artırılması amaçlanmıştır. Turist rehberleriyle yapılan görüşmelerin yazılı doküman haline getirilmesinden sonra başka bir uzman tarafından rastgele seçilen 5 rehberle ait yanıtları içeren yazılı dokümanlar karşılaştırılmış ve analize tabi tutulacak yazılı dokümanların doğrulanması sağlanmıştır. Araştırmacı raporların analizinde farklı zamanlarda olguları aynı şekilde kodlamış ve bu sayede zamana bağlı güvenilirlik sağlanmıştır. Ayrıca bir öğretim üyesinin de araştırma verilerini kodlaması istenmiş ve araştırmadaki olguların farklı araştırmacılar tarafından aynı şekilde kodlanma oranı yaklaşık %79 oranında ortaya çıkmış ve farklı kodlanan olguların iki araştırmacının bir araya gelerek kodlanması sağlanmıştır. İki araştırmacının bir olguyu aynı şekilde kodlaması gözleme bağlı güvenilirlik olarak ifade edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 257). Bu sayede gözleme bağlı güvenilirlik de sağlanmıştır. Nitel araştırmalarda, araştırmacı tarafındankaydı tutulan veriler görüşme sonunda hemen kayda geçirilmelidir, birkaç defa okunup ona göre temalama yapılmalıdır(Kozak, 2017). Çalışmanın iç geçerliliğini artırmak için turist rehberlerinin yorumlarından doğrudan alıntılar yapılmıştır.

Araştırmada görüşmeler sonucunda edinilen veriler betimsel, kelime bulutu ve içerik analizlerine tabi tutulmuştur. Betimsel analizde toplanan veriler, daha önce ortaya çıkarılmış temalar (başlıklar) altında özetlenmesi ve yorumlanmasıyla ortaya konulur (Altunışık ve diğ., 2012). İçerik analizinin amacı, okuyucunun kavrayabileceği şekilde yorumlanan verilerin, belirli temalar ve kavramlar çerçevesinde bir araya getirilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 227). Bir "kelime bulutu", kelime frekansının görsel bir temsildir. Daha yaygın olarak, terimler analiz edilen metnin içinde az tekrar eden küçük ve kenarda, çok tekrar edilenler büyük ve ortada olmak üzere önem

derecesine göre görünür(Singh,2012). Nitel araştırma yöntemlerinde, güvenilirliğin sağlanması, analizin nasıl yapıldığının açıkça yazılması ile sağlanır (Kozak, 2017).

4. Bulgular ve Yorumlar

Turist rehberlerinin, 23'ü (%77) erkek ve 7'si (%23) kadın, 15'i (%50) 31-40, 10'u (%30) 20-30 ve 5'i (%16) 41-50 yaş aralığındadırlar. Rehberlerin, 24'ü ülkesel (%80), 6'sı bölgesel (%20) kapsamda çalışma kartına sahip, 27'si (%90) İngilizce, 2'si (%6) Rusça ve 1'i (%4) Almanca lisanında rehberlik yapmaktadır. Rehberlerden 9'u (%30) Çanakkale Bölgesel Turist Rehberleri Odası (ÇARO), 7'si (%23) İstanbul Turist Rehberleri Odası (İRO), 4'ü (%14) Ankara Turist Rehberleri Odası (ANRO), 3'ü (%10) Nevşehir Turist Rehberleri Odası (NERO), 2'si (%7) Aydın Turist Rehberleri Odası (ATRO), 2'si (%7) Muğla Turist Rehberleri Odası (MURO), 1'i (%3) Antalya Turist Rehberleri Odası (ARO), 1'i (%3) Şanlıurfa Bölgesel Turist Rehberleri Odası (ŞURO) ve 1'i (%3) Trabzon Bölgesel Turist Rehberleri Odası'na (TRO) kayıtlı olarak mesleği icra etmektedir.

COVID-19 Pandemi Dönemi ve Sonrasının Zamansal Etkilerinin Turist Rehberleri Tarafından Değerlendirilmesi

Tablo 1'de turist rehberlerinin COVID-19 Pandemi Dönemi ve sonrasında karşılaşılabilecekleri zamansal etkiye yönelik görüşlerini ifade ettikleri görüşmelerin analizi sonucunda ortaya çıkan kod ve temalar yer almaktadır.

Tablo 1: COVID-19 Pandemi Dönemi ve Sonrasının Zamansal Etkisine Yönelik Öngörüler

Temalar	Alt Temalar	Kodlar
1-Zamansal Etki (33)	<p>1.1. Kısa Süreli</p> <p>1.2. Uzun Süreli</p> <p>1.3. Tahmin Edilemezlik</p>	<p>Kısa Süreli (10)</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ En fazla bir yıl (5) ✓ Altı ay(1) ✓ Üç ay (3) ✓ Çok sürmez (1) <p>Uzun süreli (15)</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ En az beş yıl (5) ✓ En az iki yıl (4) ✓ En az bir yıl (3) ✓ En az üç yıl (2) ✓ Hiç bitmez (1) <p>Tahmin Edilemezlik (8)</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Belirsizlik (6) ✓ Bilmiyorum (2)

Turist rehberlerinin COVID-19 dönemi ve sonrasında zamansal anlamda etkilenmelerine yönelik değerlendirmeleri üç alt temada toplanmıştır. İlk alt temada yapılan kodlamaların yaklaşık %36'sı(10) **Kısa Süreli Etki**, ikinci alt temada yapılan kodlamaların yaklaşık %42'si (15) **Uzun Süreli Etki**, üçüncü alt temada yaklaşık %22'si (8) **Tahmin Edilemezlik** alt temasında toplanmıştır.

COVID-19 Pandemi Dönemi ve sonrasının zamansal etkisine yönelik rehberlere soru sorulmuş ve rehberlerden pandemi sürecinin etkisi ile ilgili öngörü talep edilmiştir. Cevaplar betimsel analiz yöntemiyle incelenmiş ve elde edilen bulgular sunulmuştur. Beş rehber (R10, R13, R15, R19, R20, R28), hastalık şartlarının insanlar tarafından

kabul edileceğini ve belirli bir süre sonra insanların bu hayat şartına alışıp normalleşeceklerini belirtmişlerdir. Bazı rehberler (R4, R5, R19, R21, R23, R26), sürecin geçici olduğunu, ilacın bulunmasının en fazla bir yıl süreceğini ve rehberlerin bu süreç içerisinde iş bulmasının çok zor olduğunu belirtmişlerdir. Rehberlerin bir kısmı (R2, R3, R15, R17, R24, R30) pandemi sürecinin 2021 yılında bitmeyeceğini ve hatta 2022 yılını da etkileyeceğini düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu fikrin oluşmasındaki nedeni ise daha önceki yıllarda yaşamış oldukları küresel krizlerden kaynaklanan rezervasyon alma süresiyle açıklamışlardır. Rehberler ilacın bulunması ile paralel olarak sürecin üç ay ila 3 yıl arasında son bulabileceğini öngörmüşlerdir. R8 ve R22 rehberler, sürecin tahmin edilebilirliğinin çok zor olduğu ve ne zaman biteceğinin bilinemezliği üzerine vurgu yapmışlardır.

Rehberler yukarıda sunulan görüşler haricinde bazı görüşler sunmuşlardır. Bu rehberlerin ifadeleri şu şekildedir;

R12: “Kaçış yok mesele geç yakalanmak.”

R20: “Aşı bulunduktan sonra eski döneme dönecektir aşı bulununcaya kadar kitle turlarına fazla eğilim olmayacaktır turlara katılanlar bize bir şey olmaz diyenlerden oluşacaktır.”

R1: “Virüsün ölümcül olduğuna inanmıyorum, Diğer gripilere göre daha öldürücü, ama influenza da çok öldürdü. Belarus hala önlem almıyor, normal hayata devam, aman aman sıkıntı yaşamıyorlar. Bizdeki kadar da olay olmadı. Kronik rahatsızlık yoksa, çok da korkacak bir şey yok. Nereye kadar böyle karantina! Bence insanlar bu durumdan da sıkılır.”

R 27: “Zaten yasak olduğu halde insanlar ceza yeme pahasına evden çıkıyor. Bu zihniyette dünyanın her yerinde insan var.”

Şekil 1’de turist rehberlerinin COVID-19 Pandemi Dönemi ve sonrasında zamansal etkilerine yönelik değerlendirmelerden elde edilen kelime bulutu analizinin sonuçlarına yer verilmiştir. Yapılan kelime bulutu analizinde en fazla tekrar edilen ifadeler; geçici, önlem ve aşı ifadeleri olmuştur.

Şekil 1: Turist Rehberlerinin COVID-19 Pandemi Dönemi ve Sonrasının Zamansal Etkilerine Yönelik Değerlendirmelerden Elde Edilen Kelime Bulutu Analizi

COVID-19 Pandemi Dönemi ve Sonrasının Turlarda Değişiklik Öngörüsü Etkilerinin Turist Rehberleri Tarafından Değerlendirilmesi

Turist rehberleri ile yapılan görüşmelerde pandemidönemi ve sonrasında turlarda ortaya çıkabilecek değişiklikler ortayakonmak istenmiştir. Tablo 2'de turist rehberlerinin pandemi süreci sonrasında turların yönetilmesi ile ilgili oluşabilecek değişikliklere yönelik değerlendirmeleri sonucunda ortaya çıkan kod ve temalar yer almaktadır.

Tablo 2: COVID-19 Pandemi Dönemi ve Sonrasında Turların Yönetilmesi ile İlgili Oluşabilecek Değişikliklere Yönelik Öngörüler

Temalar	Alt Temalar	Kodlar
2-Genel Önlem (128)	<p>2.1.Fiziki 2.2. Teknolojik 2.3. Prosedürsel 2.4. Çalışma alanı</p>	<p>Fiziki (40) Maske (13) Dezenfektan (9) Yüz siperi (8) Hijyen (6) Eldiven (4) Teknolojik (25) Headset(Set Kulaklık)(12) Dijital cihaz (5) Aplikasyon (3) Tek kullanımlık kulaklık (3) Online rehberlik (2) Yönetimsel (36) Grupta düşük kişi sayısı (11) Sosyal mesafe (10) Araçta oturma düzeni (4) Sertifikasyon (4) Pandemi eğitimi (4) Tur öncesi COVID-19 testi (3) Çalışma alanındaki değişiklik (27) Doğa turları (9) Yürüyüş turları (9) Kitle turizmi azalır (5) Eko turizm turları (4)</p>

Turist rehberlerinin COVID-19 sürecinde genel anlamda etkilenmelerine yönelik değerlendirmeleri dört alt temada toplanmıştır. Yapılan kodlamaların yaklaşık %31'i (40) **Fiziki Önlem**, %20'si (25) **Teknolojik Önlem**, %28'i (36) **Prosedürsel Önlem**, %21'i (27) **Çalışma Alanındaki Değişiklik** alt temalarında toplanmıştır.

COVID-19 Pandemi Dönemi ve sonrasında genel etkiler anlamında rehberlere soru sorulmuştur. Cevaplar betimsel analiz yöntemiyle incelenmiş ve elde edilen bulgular sunulmuştur. Rehberlerin büyük bir çoğunluğu (R1, R4, R7, R6, R7, R8, R9, R10, R11, R12, R13, R15, R16, R19, R22, R24, R30), maske, dezenfektan, eldiven ve yüz siperi gibi tedbir unsurların olmazsa olmaz olacağını belirtmişler, ayrıca headset (Set Kulaklık) gibi dijital cihazların kullanımının yaygınlaşacağını belirtmişlerdir. Bir kısım rehber, (R3, R4, R5, R6, R7, R8, R9, R10, R14, R16, R18, R19, R20, R21, R26, R28), turlarda kişi sayısının azalacağını ve insan temasının daha az olduğu turların tercih edileceğini belirtmişlerdir. Bazı rehberler ise (R5, R8, R9, R14, R15, R17, R18, R23, R24, R26), mesleki uygulama açısından rehberlikte çok büyük değişikliklerin olmayacağını, yoğun talep gören turların doğa, yürüyüş, sağlık ve eko turizmi içeren turların olacağını belirtmişlerdir. Böylece rehberlerin de uzmanlaşacağını belirtmişlerdir. İki rehber ise (R13, R15), hiç bir şeyin eskisi gibi olmayacağını, turistlerin uzun kuyruklarda beklemeyeceğini, küçük sergi alanı olan müzelere gitmeyeceğini, onun yerine açık alan müzelerine gideceklerini ya da sanal turlara katılacaklarını ifade etmişlerdir. Rehberlerden ikisi (R19, R24), duruma ciddiyetle

yaklaşılacağı, turistten seyahate çıkmadan önce geniş çaplı bir sağlık raporu isteneceği, ülkeye girişinden başlanarak destinasyona kadar belirli aralıklarla vücut ateşi kontrolü yapılacağını belirtmişlerdir.

Yukarıda verilen cevapların gruplanmış hali sunulmuştur. Rehberler yukarıda sunulan görüşler haricinde bazı görüşler sunmuşlardır. Bu rehberlerin ifadeleri şu şekildedir;

R2: “Tedbirler olacak ancak tedbirlerin getireceği psikolojik baskı insanları tatilden uzak tutabilir”.

R16: “Turist, rehberi internetten bulur. Rehber online bir uygulama aracılığıyla aranır, sonra rehberin hesabına ücret yollanır. Rehber whatsapp, skype gibi uygulamaları üzerinden ilerlemeli bir şekilde turiste anlatım yapar. Belki de gelecekte 3D gözlükler gibi teknolojik uygulamaların artmasıyla birlikte, ören yerinde turistlere rehber, uygulama üzerinden alanı online olarak anlatır.”

R 29: “Headset yaygınlaşabilir ama aynı otobüse bindikten sonra bana göstermelik olur gibi geliyor.”

R 12: “Headset ile autoguide karıştırılmamalı, ben öyle bazılarının belirttiği gibi dijital rehberliğin mümkün olmayacağını ya da mümkün olsa bile tutmayacağını düşünüyorum. Hiçbir şey bir yeri canlı çıplak gözle görmek anlık dinlemek gibi olmaz. Hani kişiler evde otursun, dijital ortamda rehberler anlatsın olayı pek geçerli olmaz, illa oraya gitmek lazım.”

Şekil 2’de turist rehberlerinin COVID-19 Pandemi Dönemi ve sonrasında genel anlamda değerlendirmelerden elde edilen kelime bulutu analizinin sonuçlarına yer verilmiştir. Yapılan kelime bulutu analizinde en fazla tekrar edilen ifadeler; maske, mesafe ve headset(Set Kulaklık) ifadeleri olmuştur.

Şekil 2: Turist Rehberlerinin COVID-19 Pandemi Dönemi ve Sonrasının Genel Anlamda Değerlendirmelerden Elde Edilen Kelime Bulutu Analizi

COVID-19 Pandemi Dönemi ve Sonrasında Turdaki Ziyaretçi Sayıları ile İlgili Öngörüler

Turist Rehberleri ile yapılan görüşmelerde pandemidönemi ve sonrasında turlarda ziyaretçi sayıları ile ilgili oluşabilecek değişiklikler ortaya çıkarılmak istenmiştir. Tablo 3'te turist rehberlerinin pandemidönemive sonrasında turlarda ziyaretçi sayıları ile ilgili değerlendirmeleri sonucunda ortaya çıkan kod ve temalar yer almaktadır.

Tablo 3: COVID-19 Dönemi ve Sonrası Turdaki Ziyaretçi Sayıları ile İlgili Öngörüler

Temalar	Alt Temalar	Kodlar
3-Turda Kişi Sayısı Öngörüsü (73)	<p>3.1. Artma 3.2. Azalma 3.3. Tahmin Edilmezlik 3.4. Kişi Sayısına Göre Tur Şekli</p>	<p>Artma (12) ✓ 2022 artar (7) ✓ Ortadoğulu artar (2) ✓ Büyük kapalı grup (3) Azalma (35) ✓ Az kişi olur(24) ✓ En fazla %50 kapasite (4) ✓ 2021 azalır (4) ✓ Küçük grup olur (3) Tahmin Edilmezlik (7) ✓ Tahmin etmek zor (4) ✓ Bilmiyorum (3) Kişi Sayısına Göre Tur Şekli (19) Bireysel tur (11) Butik tur (4) Özel rehberli tur (4)</p>

Turist rehberleri ile yapılan görüşmelerde COVID-19 Pandemi Dönemi ve sonrasında turlardaki ziyaretçi sayılarındaki değişiklik ile ilgili öngörülere yönelik değerlendirmeler, dört alt temada toplanmıştır. Yapılan kodlamaların yaklaşık %16'sı (12) **Artma Öngörüsü**, %47'si (35) **Azalma Öngörüsü**, %26'sı (19) **Kişi Sayısına Göre Tur Şekli Öngörüsü**, %10'u (7) **Tahmin Edilmezlik** alt temasında yer almaktadır.

COVID-19 pandemi dönemi ve sonrasında turlardaki kişi sayılarına ilişkin rehberlere soru sorulmuş ve rehberlerden pandemi sürecinin etkisi ile ilgili öngörü talep edilmiştir. Cevaplar betimsel analiz yöntemiyle incelenmiş ve elde edilen bulgular sunulmuştur.

Rehberlerin büyük çoğunluğu (R1, R2, R3, R4, R5, R6, R8, R9, R10, R12, R16, R17, R21, R23, R26, R29) kişi sayılarının azalacağını, pandemi döneminde kişisel araçla yapılan bireysel gezilerin ön plana çıkacağını öngörmüşlerdir. Bir grup rehber ise (R7, R8, R11, R12, R14, R18, R24, R25, R26, R30) turlarda maksimum kişi sayısının 15-20 civarında olacağını ve bireysel gezileri tercih edenlerin hiç olmadığı kadar artacağını öngörmüşlerdir. Bir rehber (R17) Ortadoğu ülkelerinden ziyaretlerin artacağını öngörmüştür,

Yukarıda verilen cevapların gruplanmış hali sunulmuştur. Rehberler yukarıda sunulan görüşler haricinde bazı görüşler sunmuşlardır. Bu rehberlerin ifadeleri şu şekildedir;

R17: "Ortadoğu'dan gelen turist sayıları daha fazla olacak. Çünkü buradan gelen turist kitlesi inanç olarak daha kaderci ve bu sebeple salgının etkisinin onlar üzerinde çok etkisi olmayacak diye düşünüyorum."

Tablo 4: COVID-19 Dönemi ve Sonrası Tur Aracında Oluşacak Değişikliklerle İlişkin Öngörüler

Temalar	Alt Temalar	Kodlar
4-Tur Araçları ile İlgili Öngörü (90)	<p>4.1.Araç Düzeni 4.2. Araç Tipi 4.3. Kapasite 4.4. Araç İçerisi</p>	<p>Araç Düzeni (18) ✓ Mesafeli ve çapraz oturma düzeni (12) ✓ Aile birlikte oturma (3) ✓ Rehber gruba dönük anlatmaz (3) Araç Tipi (8) ✓ İki katlı üstü açık otobüs (4) ✓ Küçük araç (4) Araç Kapasite (15) ✓ %50 kapasiteli (13) ✓ Aynı kapasite (2) Araçta Tedbir (49) Her tur sonu detaylı dezenfektasyon (14) Araçta maske, eldiven, siperlik kullanımı (12) Tek kullanımlık klima filtresi (8) Koltuklar arası cam bariyer (8) Tek kullanımlık mikrofon kılıfı (7)</p>

COVID-19 pandemi dönemi ve sonrasında tur aracında oluşacak değişikliklerle ilişkin rehberlere soru sorulmuş ve rehberlerden pandemi sürecinin etkisi ile ilgili öngörü talep edilmiştir. Cevaplar betimsel analiz yöntemiyle incelenmiş ve elde edilen bulgular sunulmuştur.

Rehberlerin çoğunluğu (R1, R2, R3, R5, R6, R7,R8, R9, R10, R12, R13, R14, R15, R17, R19, R21, R24, R28, R30), aile olmayanların yan yana oturamayacağı, klima filtrelerinin her tur sonunda değiştirileceği, her tur sonunda aracın tamamen dezenfekte edileceğini, araçta çapraz olarak 1 koltuk boş, 1 koltuk dolu oturma düzeni olacağını, mikrofon için tek kullanımlık kılıflar olacağını ve misafire dönük anlatım yapılmayacağını öngörmüşlerdir. Bir grup rehber ise (R7, R8, R9, R14, R16, R18, R22, R24, R26, R29), ilk 4 sıranın boş bırakılacağını, kişiler arası en az 1 koltuğun boş olacağını, koltukların arasına şeffaf perde ya da cam bariyer takılacağını öngörmüşlerdir. Rehberlerden bazıları (R4, R10, R11, R12, R25, R27), kapalı araç yerine üstü açık araç olacağını ve genelde özel araçların turlarda kullanılacağını öngörmüşlerdir.

Yukarıda verilen cevapların gruplanmış hali sunulmuştur. Rehberler yukarıda sunulan görüşler haricinde bazı görüşler sunmuşlardır. Bu rehberlerin ifadeleri şu şekildedir;

R2: *“Aynı otobüste biraz zor gibi geliyor. Aynı otobüste enfekte var ise engellemek mümkün değil!”*

R4: *“Ben bu konuda özellikle şu anki sistemin değişeceğini düşünüyorum.”*

Örneğin; otobüslerin 2 katlı ve üst kat açık (sightseeing otobüsleri gibi) olacağını ve üst katta yolculuk edip (gerektiğinde; yağmur, soğuk vs., kapanıp), alt katta şoför, rehber ve diğer görevlilerin, bagaj vs. olacağını düşünüyorum. Ayrıca kısa mesafelerde Afrodisias da olduğu gibi etrafı açık römorklar, mini tren taşıma kullanılacağını düşünüyorum.”

Şekil 4’de turist rehberlerinin COVID-19 pandemi dönemi ve sonrasında tur aracında oluşacak değişikliklerle ilişkin değerlendirmelerinden elde edilen kelime bulutu analizinin sonuçlarına yer verilmiştir. Yapılan kelime bulutu analizinde en fazla tekrar edilen ifadeler; yarı kapasite araç, şeffaf perde ve fiziki mesafe ifadeleri olmuştur.

Şekil 4: Turist Rehberlerinin COVID-19 Pandemi Dönemi ve Sonrasında Tur Aracında Oluşacak Değişikliklerle İlişkin Değerlendirmelerinden Elde Edilen Kelime Bulutu Analizi

COVID-19 Pandemi Dönemi ve Sonrasında Açık Alan Ören Yerlerinde Oluşacak Değişikliklerle İlgili Öngörüler

Turist rehberleri ile yapılan görüşmelerde pandemidönemi ve sonrasında açık alan ören yerlerinde oluşacak değişikliklerle ilgili öngörüler ortaya çıkarılmak istenmiştir. Tablo 5’de turist rehberlerinin pandemi süreci sonrasında açık alan ören yerlerinde oluşacak değişikliklerle ilgili değerlendirmeleri sonucunda ortaya çıkan kod ve temalar yer almaktadır.

Turist rehberleri ile yapılan görüşmelerde COVID-19 pandemi dönemi ve sonrasında açık alan ören yerlerinde oluşacak değişiklikler ile ilgili öngörülere yönelik değerlendirmeler, dört alt temada toplanmıştır. Yapılan kodlamaların yaklaşık %28’i (31) Anlatım Şekli Öngörüsü, %16’sı (17) Teknoloji Kullanım Öngörüsü, %52’si (57) Ören Yeri Düzen Öngörüsü, %5’i (5) Tedbir Öngörüsü alt temasında yer almaktadır.

Tablo 5: COVID-19 Dönemi ve Sonrası Açık Alan Ören Yerlerinde Oluşacak Değişikliklerle İlişkin Öngörüler

Temalar	Alt Temalar	Kodlar
5-Açık Alan Ören Yeri ile İlgili Öngörü (110)	5.1. Anlatım Şekli 5.2. Teknoloji Kullanım 5.3. Ören Yeri Düzen 5.4. Tedbir	Anlatım Şekli (31) ✓ Grupta sosyal mesafe kuralı (18) ✓ Mesafeli anlatım (13) Teknoloji Kullanım (17) ✓ Headset(Set Kulaklık) (15) ✓ Girişte temassız bilet uygulaması (2) Ören Yeri Düzen (57) ✓ Tek yön ziyaret (14) ✓ Rezervasyon (11) ✓ Anlatım noktaları (9) ✓ Ören yerinde Sınırlı zaman (9) ✓ Günlük ziyaret kotası (7) ✓ Turnike ve gişe sayısı artırımı (7) Tedbir (5) Girişte vücut sıcaklık ölçüm (3) Her grup sonrası dezenfektasyon (2)

COVID-19 pandemi dönemi ve sonrasında açık alan ören yerlerinde oluşacak değişikliklerle ilişkin rehberlere soru sorulmuş ve rehberlerden pandemi sürecinin etkisi ile ilgili öngörü talep edilmiştir. Cevaplar betimsel analiz yöntemiyle incelenmiş ve elde edilen bulgular sunulmuştur.

Rehberlerin çoğunluğu (R2, R5,R9, R11, R12, R13, R14, R16, R17, R18, R19, R21, R22, R23, R25, R26, R28, R30), gruplar arası mesafe olacağı, güvenlik görevlilerinin gruplar arası mesafeyi kontrol edeceği, tek yönlü ziyaret olacağı, belirli anlatım noktalarının müze yönetimince belirleneceği ve anlatım noktaları dışında anlatım ya da duraklama olmayacağını ve ören yeri anlatım noktalarında sınırlı zaman olacağını öngörmüşlerdir. Bir grup rehber de (R1, R2, R3, R5, R6, R9, R10, R11, R12, R16, R17, R19, R20, R27, R30), ören yerine alınan grubun toplu halde durmayacağı, ziyaret sırasında mesafeyi koruyabilmek için mutlaka headset(Set Kulaklık) kullanılması gerekeceğini öngörmüşlerdir. Bir grup rehber (R4, R6, R9, R11, R12, R13, R14, R15, R16, R17, R18, R22, R28), acenta ya da rehberlerin ören yerine gelmeden önce rezervasyon yapmak zorunda kalacakları ve ayrıca bazı ören yerlerinde bulunan rehberli gruba öncelikli gişe sayısının artacağını öngörmüşlerdir. Altı rehber ise (R 13, R17, R18,R24, R25, R26), bu süreçte her bir ören yerine ziyaretçi sayısı kotası getirilebileceği ve kotanın aşılmayacağı öngörüsünde bulunmuşlardır.

Yukarıda verilen cevapların gruplanmış hali sunulmuştur. Rehberler yukarıda sunulan görüşler haricinde bazı görüşler sunmuşlardır. Bu rehberlerin ifadeleri şu şekildedir;

R4: “Rezervasyon olmayan münferit müşteriler de ören yerlerinin kendi bünyelerinde istihdam ettikleri rehberlerle gezdirilmeli, kesinlikle başıboşluğa müsaade edilmemeli.”

R5: “Sosyal mesafenin korunması anlamında; headset kullanımı hususunda zorunluluk getirilebilir. Headset gibi cep telefonu uygulamaları zaten var, ama çok randıman vermiyor. Çünkü her turist cep telefonu taşıyor, taşısa bile her turist kullanım konusunda bilinçli olmayabiliyor. Bu durumda rehber bir de bilmeyen kişilere uygulama yükleme aktive etme vs. zorluklarla uğraşiyor.”

Şekil 5’de turist rehberlerinin COVID-19pandemi sürecinde açık ören yerinde oluşacak değişikliklere ilişkin değerlendirmelerinden elde edilen kelime bulutu analizinin sonuçlarına yer verilmiştir. Yapılan kelime bulutu analizinde en fazla tekrar edilen ifadeler; Headset (Set Kulaklık), tek yön ziyaret ve rezervasyon ifadeleri olmuştur.

Şekil 5: Turist Rehberlerinin COVID-19 Pandemi Dönemi ve Sonrasında Açık Ören Yerinde Oluşacak Değişikliklerle İlişkin Değerlendirmelerinden Elde Edilen Kelime Bulutu Analizi

COVID-19 Pandemi Dönemi ve Sonrasında Kapalı Alan Ören Yerlerinde Oluşacak Değişikliklerle İlgili Öngörüler

Turist Rehberleri ile yapılan görüşmelerde pandemidönemi ve sonrasında kapalı alan ören yerlerinde oluşacak değişikliklerle ilgili öngörüler ortaya çıkarılmak istenmiştir. Tablo 6'da turist rehberlerinin pandemidönemive sonrasında kapalı alan ören yerlerinde oluşacak değişikliklerle ilgili değerlendirmeleri sonucunda ortaya çıkan kod ve temalar yer almaktadır.

Tablo 6: COVID-19 Pandemi Dönemi ve Sonrası Kapalı Alan Ören Yerlerinde Oluşacak Değişikliklerle İlişkin Öngörüler

Temalar	Alt Temalar	Kodlar
6-Kapalı Ören Yeri ile İlgili Öngörü (125)	<p>6.1. Anlatım Şekli 6.2. Teknoloji Kullanım 6.3. Ören Yeri Düzen 6.4. Tedbir</p>	<p>Anlatım Şekli (18) ✓ Mesafeli Anlatım (7) ✓ Gruplar Arası Sosyal Mesafe Kuralı (11) ✓ Teknoloji kullanım (6) ✓ Headset(Set Kulaklık) (3) ✓ Sanal Müze Uygulamaları (3) ✓ Ören Yeri Düzen (87) ✓ Tek Yön Ziyaret (17) ✓ Süre Kısıtlaması (16) ✓ Rezervasyon (14) ✓ Günlük Ziyaret Kotası (11) ✓ Anlatım Noktaları (11) ✓ Münferitler için Müze Rehberi (6) ✓ Münferit Girişi Yasak (4) ✓ Duraklama Yok (3) ✓ Gruplar Arası Dezenfektasyon (3) ✓ Gişe ve Turnike Sayısı Artırılması (2) ✓ Tedbir (14) Rezervasyonsuz Giriş Yasak (5) Her Grup Sonrası Dezenfektasyon (4) İçeride Serbest Zaman Yok (3) Girişte Vücut Sıcaklık Ölçüm (2)</p>

Turist rehberleri ile yapılan görüşmelerde COVID-19pandemidönemive sonrasında kapalı alan ören yerlerinde oluşacak değişiklikler ile ilgili öngörülere yönelik değerlendirmeler, dört alt temada toplanmıştır. Yapılan kodlamaların yaklaşık %14'ü (18) **Anlatım Şekli Öngörüsü**, %5'i (6) **Teknoloji Kullanım Öngörüsü**, %70'i (87) **Ören Yeri Düzen Öngörüsü**ve %11'i (14) **Tedbir Öngörüsü** alt temasında yer almaktadır.

COVID-19pandemidönemi ve sonrasında kapalı alan ören yerlerinde oluşacak değişikliklerle ilişkin rehberlere soru sorulmuş ve rehberlerden pandemi sürecinin etkisi ile ilgili öngörü talep edilmiştir. Cevaplar betimsel analiz yöntemiyle incelenmiş ve elde edilen bulgular sunulmuştur.

Rehberlerin çoğunluğu (R1, R2, R3, R4, R5, R6, R7, R8, R9, R10, R13, R14, R15, R18, R19, R20, R21, R23, R24, R25, R27, R30), ören yeri girişlerinde rezervasyon olacağı, içeride süre kısıtlaması olacağı, müze yönetimi tarafından anlatım noktalarının belirleneceği ve buralar haricinde duraksama olmayacağı ve güzergah belirlenip tek yön ziyaret olacağı öngörüsünde bulunmuşlardır. Rehberlerin çoğunlukta kalan bir kısmı (R2, R6, R7, R9, R11, R14, R15, R17, R19, R26, R28), rezervasyon harici kişilerin başıboş olmayacağı, müzelerin kendi bünyelerinde belgeli

rehber çalıştıracağı ve münferit gelen ziyaretçilerden grup oluşturulup müze bünyesinde istihdam edilen rehberler tarafından gezdirilmelerine izin verileceği öngörüsünde bulunmuşlardır. Bir grup rehber (R13, R14, R15, R16, R17, R20, R22, R23, R29), ziyaretçi sayısı kotasının belirleneceği öngörüsünde bulunmuştur.

Yukarıda verilen cevapların gruplanmış hali sunulmuştur. Rehberler yukarıda sunulan görüşler haricinde bazı görüşler sunmuşlardır. Bu rehberlerin ifadeleri şu şekildedir;

R4: “Topkapı gibi ya da merkezi klimalı ve küçük odalı sergileme yapılan müzelere sınırlı sayıda girişe izin verilecektir. Highlight sayılan önemli eserlerin sergilemesinin küçük odalardan ziyade büyük salonlarda yapılmasına geçilecek, eser önünde yığılma olmasının önüne geçilmesi sağlanacaktır.”

R26: “Münferitler için ören yeri ya da müzeye ait rehberler olmadan kendi başlarına gezi olmaz bence. Buralardaki rehberler manipüle edilmemeli, TUREB'den belgeli turist rehberleri daimi olarak işe alınabilir. Böylelikle sabit çalışmak isteyen rehberler istihdam edilmiş olur.”

R29: “Bu gibi alanlarda yine ziyaretçi kısıtlamasına gidilecektir. Bazı müzelerin küçük ve dar bölümleri ziyarete kapatılacak, bu alanların önüne sanal olarak gezmeye imkan sağlayacak elektronik sistemler kurulabilir. Bu süreçte sanal gerçeklik ve video gibi sistemler müze içerisinde daha aktif olarak kullanılacaktır.”

Şekil 6'da turist rehberlerinin COVID-19 pandemi dönemi ve sonrasında kapalı ören yerinde oluşacak değişikliklere ilişkin değerlendirmelerinden elde edilen kelime bulutu analizinin sonuçlarına yer verilmiştir. Yapılan kelime bulutu analizinde en fazla tekrar edilen ifadeler; rezervasyon, kota ve tek yön ziyaret ifadeleri olmuştur.

Şekil 6. Turist Rehberlerinin COVID-19 Pandemi Dönemi ve Sonrasında Kapalı Ören Yerinde Oluşacak Değişikliklerle İlişkin Değerlendirmelerinden Elde Edilen Kelime Bulutu Analizi

COVID-19 Pandemi Dönemi ve Sonrasında Acentalarla İlişkiler ile İlgili Oluşacak Değişikliklerle İlgili Öngörüler

Turist rehberleri ile yapılan görüşmelerde, pandemi dönemi ve sonrasında acentalarla ilişkiler hakkında oluşabilecek değişikliklere ilişkin öngörüler saptanmaya çalışılmıştır. Tablo 7'de turist rehberlerinin pandemi dönemi ve sonrasında acentalarla ilişkiler ile

ilgili oluşacak değişikliklerle ilgili değerlendirmeleri sonucunda ortaya çıkan kod ve temalar yer almaktadır.

Tablo 7: COVID-19 Dönemi ve Sonrası Acentalarla İlişkiler ile İlgili Oluşacak Değişikliklerle İlişkin Öngörüler

Temalar	Alt Temalar	Kodlar
7-Acenta ile İlgili Öngörü (155)	<p>7.1. Belge Kullanım</p> <p>7.2. Bilet Kullanım</p> <p>7.3. Para Kullanım</p>	<p>Belge Kullanım (50)</p> <p>✓ Dosya Dijital Olur (23)</p> <p>✓ Sözleşme Dijital Olur (20)</p> <p>✓ Fatura Dijital Olur (7)</p> <p>✓</p> <p>Bilet Kullanım (41)</p> <p>Acenta Kartı Kullanılır (22)</p> <p>Karekod Kullanılır (19)</p> <p>Para Kullanım (66)</p> <p>Kredi Kartı Kullanılır (21)</p> <p>Dijital Para Kullanılır (3)</p> <p>Rehberlik Ücreti Hesaba Yollanır (21)</p> <p>Avans Hesaba Yollanır (21)</p>

Turist rehberleri ile yapılan görüşmelerde COVID-19 pandemi dönemi ve sonrasında acentalarla ilişkiler ile ilgili oluşacak değişiklikler ile ilgili öngörülere yönelik değerlendirmeler, üç alt temada toplanmıştır. Yapılan kodlamaların yaklaşık %32'si (50) **Belge Kullanım Öngörüsü**, %26'sı (41) **Bilet Kullanım Öngörüsü** ve %42'si (66) **Para Kullanım Öngörüsü** alt temasında yer almaktadır.

COVID-19 pandemi dönemi ve sonrasında acentalarla ilişkiler ile ilgili oluşacak değişikliklerle ilişkin rehberlere soru sorulmuş ve rehberlerden pandemi sürecinin etkisi ile ilgili öngörü talep edilmiştir. Cevaplar betimsel analiz yöntemiyle incelenmiş ve elde edilen bulgular sunulmuştur.

Rehberlerin çoğunluğu (R2, R3, R4, R5, R6, R8, R9, R10, R11, R12, R13, R14, R15, R18, R21, R26, R28, R30), tur dosyasının ve ödemenin dijital ortamda olacağını öngörmüşlerdir. Rehberlerin çoğunlukta kalan bir kısmı (R1, R2, R5, R6, R7, R8, R9, R10, R12, R13, R14, R17, R19, R22, R25, R27), tüm evrak ve yazışmaların dijital ortamda olacağını öngörmüşlerdir. Üç rehber ise (R19, R20, R24), bir değişikliğin olmayacağını öngörmüşlerdir.

Yukarıda verilen cevapların gruplanmış hali sunulmuştur. Rehberler yukarıda sunulan görüşler haricinde bazı görüşler sunmuşlardır. Bu rehberlerin ifadeleri şu şekildedir;

R4: *"Bence bir değişiklik olmaz. Zaten günümüzde de ödemelerin ve avansların çoğu hesabımıza aktarılıyor ya da acenta kredi kartıyla ödeniyor. Dosya alımı da daha dijitalle dönecektir. Ayrıca denetimlerde ıslak imza olmayan dijital belgelerin de denetmenler tarafından bu durum gözetilerek dikkate alınması gerekecektir."*

R6: *"Uzun zamandır dijitalleşmeye geçiş sürüyordu ama bu süreçle daha da artar diye düşünüyorum. Ücret hesaba geliyordu, biletler kare kod ile oluyordu, belki dosyada ıslak imza istendiği için fiziki olan evraklar dijitalleşir."*

Şekil 7'de turist rehberlerinin COVID-19 pandemi dönemi ve sonrasında acentalarla ilişkiler ile ilgili oluşacak değişikliklerle ilişkin değerlendirmelerinden elde edilen kelime bulutu analizinin sonuçlarına yer verilmiştir. Yapılan kelime bulutu

analizinde en fazla tekrar edilen ifadeler; dijital dosya, hesaba ödeme ve dijital bilet ifadeleri olmuştur.

Şekil 7. Turist Rehberlerinin COVID-19 Pandemi Dönemi ve Sonrasında Acentalarla İlişkiler ile İlgili Oluşacak Değişikliklerle İlişkin Değerlendirmelerinden Elde Edilen Kelime Bulutu Analizi

5. Sonuç ve Öneriler

Nitel yöntem benimsenerek yapılan bu çalışmada katılımcıların çoğunun erkek olduğu ve İngilizce lisanında hizmet verdiği tespit edilmiştir. Bu durumun sebepleri arasında kadın rehberlerin görüşme yapma konusunda daha az istekli olması gösterilebilir. Ayrıca ulaşılan rehberlerin çoğunun İngilizce lisanında olması TUREB'e kayıtlı rehberlerin yaklaşık %64'inin (n:7137) İngilizce lisanından belgeli rehberler olması açıklanabilir. Rehberlere sorulan, COVID-19 salgını ve pandemidöneminin ne zaman biteceği sorusuna farklı yanıtlar olsa da, rehberlerin çoğunluğu bu sürecin uzun süreceği konusunda fikir beyan etmişlerdir. Bu sonuçla çalışma Acar (2020) tarafından yapılan çalışmayı desteklemektedir. Bu anlamda turist rehberlerinin bu konuda karamsar oldukları söylenebilir. Bu durumun sebepleri arasında özellikle Türkiye'nin konumundan kaynaklanan terör saldırıları, bombalama, savaşlar vb. gibi durumlardan etkilenme ve bu durumlara bağlı iş kaybının etkili olduğu söylenebilir. Özellikle bazı rehberlerin, "Salgın en az iki yıl sürer hatta ikinci ve üçüncü dalga gelirse süreç uzar. Bu durumda süreç rehberler açısından maddi anlamda oldukça zor atlatılır." ifadeleri rehberlerin karamsarlık derecelerini ortaya koymaktadır.

Rehberlere sorulan, COVID-19 pandemi dönemi ve sonrasında mevcut turlarda ya da seyahat şeklinde bir değişiklik olup olmayacağı sorusuna farklı yanıtlar olsa da bu süreçte turlara katılan kişilerin, maske, dezenfektan, eldiven ve yüz siperi gibi tedbirlere uymak zorunda kalacakları ayrıca turlarda kişi sayısının azalacağı ve insan temaslarının daha az olduğu turların daha fazla tercih edileceği yönünde fikir beyan etmişlerdir. Bu sonucun oluşmasındaki sebep, Dünya Sağlık Örgütü, Sağlık Bakanlığı ve İl Hıfzıssıhha Kurullarının virüsün bulaşmasını önlemek için uygulamaya koydukları bazı önlemlerden turist rehberlerinin etkilenmeleri olabilir. Birçok yerde maske ve eldiven kullanımı zorunlu olduğu için turizm alanında da kullanılması konusunda fikir oluşmuş olabilir. Bu anlamda sağlık, tarım, kamp ve trekking gibi daha az katılımlı ve açık alanda gerçekleştirilen özel ilgi turlarının ön planda olacağı bir dönem söz konusu olabilir. Bu sonucuyla çalışma Demir ve Türkmen'in (2020) ve Elliott'un (2020) çalışmalarını desteklemektedir. Ayrıca bu sonuç Yunan hükümeti (2020) ve Türkiye

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın (2020) aldıkları tedbirlerin de yerinde olduğunu göstermektedir.

Rehberlere sorulan, COVID-19 pandemi dönemi ve sonrasında turlarda ziyaretçi sayılarında değişiklik olup olmayacağı sorusuna farklı yanıtlar olsa da rehberlerin çoğu sayılarda en az %50 düşüş olacağı konusunda fikir beyan etmişlerdir. Bu durumun sebepleri arasında yine rehberlerin karamsarlık seviyeleri ve daha önceki kriz döneminde karşılaşmış oldukları durumlardan kaynaklı tecrübeleri olduğu söylenebilir. Bu sonuç Atay (2020), Şanlı ve diğ. (2020), Hoque ve. Diğ. (2020), Qui ve diğ (2020) ve Yang ve diğ. (2020) tarafından yapılan çalışmaları desteklemektedir. Bu sonuçtan farklı olarak Grössling ve diğ. (2020) uzun süreli kapanmalar kişilerde bunalıma neden olacağı için pandemi sonrası turizme katılmada ciddi artış olacağını savunmuşlardır.

Rehberlere sorulan, COVID-19 pandemi dönemi ve sonrasında tur aracı temelli bir değişiklik olup olmayacağı sorusuna farklı yanıtlar olsa da bu süreçte tur araçlarında artık yeni bir yönetim başlayacağı konusunda neredeyse hemfikirlidir. Rehberlere yöneltilen sorulardan elde edilen cevapların alınan tedbirlere paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Metrekareye düşen kişi sayısı ve bulaşma riski olan alanlarda uygulanması gereken tedbirler anlamında rehberlerin bilgi sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Bazı rehberler durumu daha karamsar ele almış ve *"Aynı otobüste biraz zor gibi geliyor. Aynı otobüste enfekte var ise engellemek mümkün değil!"* diyerek aynı otobüste birbirlerini tanımayan toplama grup diye tabir edilen turist gruplarının olmasının artık mümkün olmayacağını belirtmiştir. Bu cümleden uygulamada en önde hizmet veren rehberlerin duruma daha gerçekçi baktıkları söylenebilir. Bu etki daha önce ölçülmediği için doğrudan benzer sonuç yoktur ancak, Doğancılı (2020) ve İbiş (2020) yapmış oldukları çalışmalarda aracın doğrudan bağlı olduğu seyahat acentalarında henüz bir düzenlemenin yapılmadığını çalışmalarında tespit etmişlerdir. Bu yönüyle çalışma her iki çalışmayı da desteklemektedir.

Rehberlere sorulan, COVID-19 pandemi dönemi ve sonrasında açık ve kapalı alan ören yerleri temelli bir değişiklik olup olmayacağı sorusuna verilen yanıtlar baz alındığında turist rehberlerinin meslekleri gereği uygulamada hastalığın bulaşma riskinin en yüksek olduğu yerlerde tedbir önerilerinde buldukları görülmüştür. Çalışma alanları ören yeri olan turist rehberleri, ören yeri yöneticilerinin her gün görüp, göz aşinalığından kaynaklanabilen normal karşıladıkları bir aksaklığı fark edebilmekte ve çözüm önerisi geliştirebilmektedirler. Örneğin bir rehber, *"Rezervasyon olmayan münferit müşteriler ören yerlerinin kendi bünyelerinde istihdam ettikleri rehberlerle gezdirilmeli, kesinlikle başıboşluğa müsaade edilmemeli"* diyerek, kontrolsüz bir ziyaret uygulamasının salgının yayılmasını destekleyeceğini belirtmiştir. Ayrıca rehberlere sorulan acenta ile ilişkilere ilişkin değişiklik öngörüsü sorusuna rehberlerin cevapları bir yerde durum tespiti olarak görülebilir. Turizm alanında dinamik bir yapıya sahip olan seyahat acentaları, işlerini kolaylaştırabilecek ve iş hacimlerini artıracak yeni uygulamaları yakından takip etmektedirler. Gerek maddi gerek ise hizmet kalitesi anlamında avantaj sağlayan dijital uygulamalar yaklaşık on yıldır acentalar tarafından kullanılmakta ve rehberler de bu yeniliklerden haberdar olmaktadır.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda kişi ya da kurumlara bazı önerilerde bulunulması uygun görülmüştür. Kamu kuruluşları nezdinde Kültür ve Turizm Bakanlığına yönelik temel öneri, rehberlerin ören yeri ve müze gezi planlamasında daha etkin kullanılmasıdır. Bilindiği üzere rehberler en az bir yabancı lisan bilen eğitim seviyeleri yüksek, dünyayı gezen ve gelişmiş ülkelerdeki bazı uygulamaları yerinde gözlemleyen kişilerdir. Ayrıca meslekleri gereği yabancı ziyaretçilere turizm alanlarında en fazla refakat eden ve onların istek ve şikayetlerini birebir çözmeye çalışan çözüm

odaklı bir meslek grubudur. Bu anlamda rehberlerden oluşturulan bir komisyonun fikirlerine, turistlerin ziyaret ettikleri çekim merkezlerindeki gezi rotası planlaması anlamında başvurulabilir. Böylece, virüsün bulaşması anlamında tüm Dünya ülkeleri için zor bir süreç olan COVID-19 pandemi sürecinin mikro anlamda vereceği hasarı en az seviyeye indirmek mümkün olabilir. TUREB'e yönelik öneri, çalışmada da bahsedildiği üzere terör, salgın hastalık, ekonomik kriz gibi olağan üstü zamanlarda insanlar öncelikle seyahat ve tatil gibi isteklerinden vazgeçmektedirler ve bu durumda turist rehberleri iş kaybı yaşamaktadırlar. Bu durumun önüne geçebilmek ve en azından bu gibi kriz dönemlerinde rehberlere destek olabilmek için, kriz dışı zamanlarda bir fon oluşturulabilir. Bu fon her yıl rehberlerden elde edilen kart ücretinin ve üyelik aidatının bir kısmı ile desteklenip, kriz zamanında rehberlere destek olunabilir. Müze ve ören yeri yöneticilerine yönelik öneri, bu çalışmadan elde edilen açık alan ve kapalı alan ören yerlerine yönelik öngörülerini inceleyip, mümkün olan en kısa sürede öngörülen tedbirlerin uygulanmasıdır. Acenta ve turizm taşımacılığı yapan turizm paydaşlarına yönelik öneri, araç içi tedbirler ve tur planı yaparken rehberlerin gözlemleri sonucunda iletmış oldukları öngörülerini dikkate almalarıdır.

Araştırmacılara yönelik öneriler; bu çalışmada rehberlerin COVID-19 sonrası uygulamalara yönelik öngörülerini ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonraki çalışmalarda acenta çalışanları, otel çalışanları, restoran çalışanları ve diğer turizm çalışanlarının öngörülerini nitel çalışmalarıyla ortaya konulmaya çalışılabilir.

6. Kaynakça

- Acar, Y. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) Salgını ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 7-21.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*. İstanbul: Avcı Ofset
- Atay, L. (2020). KOVID-19 Salgını ve Turizme Etkileri. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 17(1), 168172.
- Bogdan, R., ve Biklen, S. K. (2006). *Qualitative Research for Education*. Boston, MA: Allyn ve Bacon.
- Büyüktepe, S. H., Gökdemir, S ve Korkmaz, H. (2019), Turist Rehberlerinin Sorunları Üzerine Nitel Bir Araştırma: Çanakkale Örneği, *Journal of Travel and Tourism Research*, 14 (2019), 94-117.
- Cao, X. (2020). COVID-19: Immunopathology and it's Implications for Therapy, *Nature Reviews Immunology*, 20, 269–270.
- Demir, B ve Türkmen S. (2020), COVID-19 Salgınının Oluşturduğu Sağlık Riski Sonrasında Türk Turistlerin Tatil Beklentilerinin Belirlenmesi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 2456- 2471.
- Doğancılı, S. (2020), COVID-19 Salgını Sonrası Turizm Destekleri, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 2808-2820.
- Elliot, C. (2020). What Will Travel be Like After the Coronavirus?, Retrieved from: www.forbes.com/sites/christopherelliott/2020/03/18/what-will-travel-be-like-after-the-coronavirus/#4febdd623329
- Euronews. (2020). Retrieved from: <https://www.euronews.com/2020/07/28/germany-more-optimistic-about-post-coronavirus-world-than-france-spain-and-italy-poll>
- Hoque, A., Shikha, F. A., Hasanat, M. W., Arif, I. ve Hamid, A. B. A. (2020). The Effect of Coronavirus (COVID-19) In the Tourism Industry in China. *Asian Journal of Multidisciplinary Studies*, 3(1), 52-58.
- İbiş, S. (2020). COVID-19 Salgınının Seyahat Acentaları Üzerine Etkisi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 85-98.

- Kozak, M. (2017). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı [KTB], (2020). Turist Rehberliği Hizmetinde COVID-19 Pandemi sürecinde Uyulması Gereken Kurallara İlişkin Genelge. file:///F:/Covid19%20Sonrası%20Rehber%20Öngörülürü/Çalışma/turist%20rehberleri%20ile%20ilgili%20genelge.pdf den alınmıştır.
- Marini, J. ve Gattinoni, L. (2020). Management of COVID-19 Respiratory Distress, *Jama*, 323(22):2329-2330.
- OECD. (2020). Retrieved from: <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/oecd-secretariat-analysis-of-tax-treaties-and-the-impact-of-the-covid-19-crisis-947dcb01/>
- Singh, C. (2012). Word Cloud Analysis of the BJGP. *British Journal of General Practice*, 62(596), 148-149.
- Şanlı, S. C., Erdem, A. ve Unur, K. (2020). Koronavirüs Salgınının Tatile Çıkma Niyeti Üzerine Etkisi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 1671-1688.
- TÜRSAB. (2020). file:///F:/Covid19%20Sonrası%20Rehber%20Öngörülürü/Çalışma/8b368379-712e-4ca3-8425-69ae28b9f113.pdf 'den alınmıştır.
- Usullu, Ö. (2019). *Turist Rehberlerine Yönelik Algılanan Hizmet Kalitesinin Davranışsal Niyetlere Etkisi: Çanakkale örneği*, (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Ünlüönen, K. ve Çeti, B. (2019). Salgın Hastalıklar Sebebiyle Oluşan Krizlerin Turizm Sektörü Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 22(2), 109-128.
- Qui, R. T. R., Park, J., Li, S. ve Song, H. (2020). Social Costs of Tourism During the COVID-19 Pandemic, *Annals of Tourism Research*, 84, 102-116.
- Velavan, T. ve Meyer, C. G. (2020). The COVID-19 Epidemic, *Trop Medical International Health*, 25(3): 278–280.
- İçişleri. (2020). Sokağa Çıkma Kısıtlaması, <https://www.icisleri.gov.tr/30-buyuksehir-ve-zonguldak-ilinde-23-24-25-26-nisan-tarihlerinde-uygulanacak-sokaga-cikma-kisittlamasi>'den alınmıştır.
- Yang, L., Shasha, L., Jinyan, L., Zhixin, Z., Xiaochun, W., Bo, H., Youhai, C., ve Yi, Z. (2020). COVID-19: Immunopathogenesis and Immunotherapeutics, *Journal Of Signal Transduction and Targeted Therapy*, 5(128): 1-8.
- Yang, Y., Hongru, Z. ve Xiang, C. (2020). Coronavirus Pandemic and Tourism: Dynamic Stochastic General Equilibrium Modeling of Infectious Disease Outbreak. *Annals of Tourism Research*, 81(3), 1-2.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık

Sayı : E-84026528-050.01.04-2000184983
Konu : Başvuru İncelenmesi

08.12.2020

Sayın Dr. Öğr. Üyesi Sinan GÖKDEMİR

Yürütücülüğünüzü yapmış olduğunuz 2020-YÖNP-0042 nolu projeniz ile ilgili olarak Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'nun almış olduğu 04/12/2020 tarih ve 06/38 sayılı kararı aşağıdadır.

Bilgilerinize rica ederim.

KARAR:38- Dr. Öğr. Üyesi Sinan GÖKDEMİR'in sorumlu yürütücülüğünü yaptığı "Turlarda COVID-19 Sonrası Uygulamalara Yönelik Turist Rehberleri Öngörülerinin Belirlenmesi" başlıklı araştırmasının, Bilimsel Araştırmalar Etik Kurul ilkelerine **uygun olduğuna** oy birliği ile karar verilmiştir.